

KRUSTTĒVS JEB SV. GEORGA KOMPLEKSS LATVIJAS 20. GS. AVANGARDA MĀKSLĀ

Anita Vanaga

1919. gads. Komunistu 1. maijs Rīgā. Pilsētā vara pieder lieliniekiem, to nodrošina latviešu strēlnieku padomju divīzija, kas veidota, reorganizējot Krievijas armijas latviešu strēlnieku pulkus.¹ Lielinieku īslaicīgās valdīšanas darbaļaužu un karavīru masu svētki ar Petrogradas dvašu un V. I. Ļeņina monumentālās propagandas plāna idejām. Svinības organizē Izglītības tautas komisariāta Mākslas nodaļa, kuru vada komisārs Andrejs Upīts, scenogrāfiju gatavo Glezniecības un skulptūras apakšnodaļa. Tās vadība uzticēta Raiņa dramaturģijai tuvu stāvošajam scenogrāfam Jānim Kugam.² Scenārijs paredz ļaužu pulcēšanos Grīziņkalnā pie obeliskiem un karogotiem mastiem, starp kuriem plešas sauklis "Uz priekšu, biedri, kaut pret nāvi!", gājienu, Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas (LSPR) valdības

125

THE GODFATHER OR THE ST GEORGE COMPLEX IN 20TH CENTURY LATVIAN AVANT-GARDE ART

Anita Vanaga

1919. The Communists' 1 May in Riga. The city belongs to the Bolsheviks, defended by the Latvian Rifle Soviet Division, formed by reorganising the Latvian rifle regiments of the Russian Army¹. A mass festival for workers and soldiers under short-lived Bolshevik rule, with the spirit of Petrograd and the ideas of Lenin's grandiose propaganda plan. The festivities are being organised by the Arts Department of the People's Commissariat of Education, led by Commissar Andrejs Upīts, and the scenography is by the Painting and Sculpture Section, leadership of which has been entrusted to a figure closely connected with the dramatic art of Rainis – set designer Jānis Kuga². According to the scenario, the people are to gather at Grīziņkalns Hill around obelisks and flagpoles, between which will be displayed the slogan "Forward, comrades, even

priekšsēdētāja un Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas (LKP CK) priekšsēdētāja Pētera Stučkas sagaidīšanu Esplanādes laukumā, kur 1919. gada 14. janvārī tika apbedīti komunāri, kā arī vairākas manifestācijas vietas. Vissvarīgākā no tām – Krievijas impēriskās varas sakralizētā telpa ap Pētera Lielā pieminekļa pārpalikušo postamentu.

“5 miljoni kerenu izdots par dekoratīvo daļu. Cik grezni viss izskatās uz lielajām ielām. Tās pārkrustītas. Mūsu Aleksandra iela par Revolūcijas ielu, Elizabetes – Lībknehta, Suvorova – Lasala, Romanova – Babela, Nikolaja – Internacionāles, Esplanāde – Komunāru laukums etc.,” raksta revolūcijas saviļņotā Ivande Kaija, kuras *problems* ir brīva mīlestība.³ Māksliniekiem sarkanarmiešiem pirmais valstiskais pasūtījums. Diena, ko mākslas vēsturnieki no daudzu autoru biogrāfijām ir izstūmuši, diena, no kuras norobežojušies paši mākslinieki, diena – ne izspļaut, ne norīt. Medicīniski šādu parādību sauc par *jamais-vu*: nespēju pazīt to, kas agrāk pārdzīvots. Notikumu fiksējis fotogrāfs Jānis Glīdznieks, “bij. strēlnieku virsnieks, kas šos uzņēmumus uzņēmis un albumu sakārtojis 1932. gadā”⁴:

1. Rīgas Strādnieku deputātu padomes (tag. Rīgas apgabaltiesas) priekšā – Burkarda Dzeņa veidotais ģipša piemineklis Kārlim Marksam.

2. Uz Revolūcijas (Aleksandra, tag. Brīvības) bulvāra stūra mājas sāniem – uzraksts “Lai dzīvo vispasaules zocialistiskā padomju republika”. Aleksandra un Elizabetes ielu krustojumā, tur, kur padomju gados atradīsies Ļeņina skulptūra, novietots Konrāda Ubāna darinātais finiera obelisks ar uzrakstu “Revolūcijas uzvara ir brīvības, taisnības un brālības uzvara”.⁵

3. Uz Revolūcijas un Troņmantnieka (tag. Raiņa) bulvāra stūra mājas vidusdaļā rondo formātā melnē grūti saskatāms Ļeņina portrets un vēl kāds portrets.

unto death”. This will be followed by a procession that will greet Pēteris Stučka, head of the Soviet Latvian government and the Latvian Communist Party, on the Esplanade, where communards had been buried on 14 January 1919, followed by mass meetings at several locations. The most important of these was to be held in a place sacred to Imperial Russia – at the pedestal left behind from the statue of Peter the Great.

Carried away with revolutionary fervour, writer Ivande Kaija, whose main theme was free love, records that “5 million Kerensky roubles have been spent on decorations. How splendid the main streets appear. They have been renamed. Our Alexander Street has become Revolution Street; Elizabeth Street is now Liebknecht Street, Suvorov Street is Lasalle Street, Romanov Street is Babel Street, Nicholas Street is Internationale Street, the Esplanade is the Communards’ Square, etc.”³. The first state commission for Red Army artists. A day that art historians have struck from many biographical records, a day that artists have distanced themselves from, a day they can’t face up to. The medical term for this is *jamais vu*: the inability to recognise a past experience. The event has been recorded by photographer Jānis Glīdznieks, “a former officer of the rifles, who took these pictures and compiled the album in 1932”⁴:

1. A plaster monument to Karl Marx, by Burkards Dzenis, in front of the Riga Soviet of Workers’ Deputies (now the Riga Regional Court).

2. The slogan “Long Live the World Socialist Soviet Republic” on a house at the corner of Revolūcijas Blvd. (formerly Aleksandra Blvd., now Brīvības Blvd.); a veneer obelisk with the inscription “The victory of the revolution is the victory of liberty, equality and fraternity” by Konrāds Ubāns at the corner of Aleksandra Street and Elizabetes Street, at the spot where the statue of Lenin would be erected in Soviet times⁵.

1.

2.

4. Pret pareizticīgo Kristus dzimšanas katedrāli novietots Romana Sutas (kā autorus fotogrāfs minējis arī Valdemāru Toni, Konrādu Ubānu un Niklāvu Strunki) milzīgs liesmojošas formas panno ar miroņgalvu, sakrustotiem kauliem un atziņu "Ko neveic komunistiskā ideja, to veiks komunāru ieroči". Virs tā sarkanarmiešu un baltgvardu batālija – fonā jātnieks baltā zirgā un sieviete ar karogu, priekšplānā dažādi tērpti kaujinieki ar ieročiem. Acīmredzams sarkanarmiešu pārspēks. "Dzīvē novērotajā tipāžā"⁶ laikabiedri pazīst vecākās un jaunākās paaudzes māksliniekus. Kasparsoniādes pirmais cēliens: kerenku karš – ir pieteikta nāve akadēmiski izglītotajiem māksliniekiem vispārējā trūkuma apstākļos, kad tiek dibinātas jaunas institūcijas, dalīti amati un ietekmju sfēras. Kā ironizēja Andrievs Niedra, "tur bija vajadzīgs tik daudz darbinieku, ka vietu atrada katrs, kas daudz maz mācēja rakstīt un kam bija kāds krusttēvs sēdējis cietumā"⁷. Maizes kaislības atjaunosies līdz ar neatkarīgās Latvijas valsts stabilizēšanos.

5. Pie katedrāles Esplanādes laukuma pusē novietots milzīgs Hermaņa Grīnberga teksta plakāts "Mūžam dzīvot jums revolucionārā proletariāta piemiņā", tā priekšā – zema tribīne ar uzrakstu "Slava jums, kritušie varoņi".

6. Pie katedrāles – Riharda Maura postaments ar uzrakstu "Cīņā līdz uzvarai" un cilnī atveidotu varoni, kas cīnās ar pūķi.

7. Evakuētās Barklaja de Tolli skulptūras vietā redzama Hermaņa Grīnberga proletariāta ieroču grupa – ritenis, āmurs un kalve.

8.–10. Komunāru laukumā starp Pilsētas mākslas muzeju (tag. Valsts Mākslas muzeju) un Biržas komercskolu (tag. Latvijas Mākslas akadēmiju) – Hermaņa Grīnberga piramidālā tribīne, kuru paaugstina pakāpienveida terase. Uz muzeja jumta uzraksti: kreisajā pusē "Gadu simteņi lūkosies uz jums, kritušie varoņi", labajā – "Tos neaizmirsīs, kas asinīm rakstīti strādnieku sirdīs". Muzeja otrā stāva logos – portreti,

3. A portrait of Lenin, along with a second portrait, arranged in rondo form, are seen as dark shapes in the centre of the house at the corner of Aleksandra Street and Troņmantnieka Boulvd. (now Raiņa Boulvd.).

4. Placed against the Russian Orthodox Church of the Nativity is an enormous flaming panel showing a skull-and-crossbones and the slogan "What the Communist idea could not achieve, will be achieved by Communist weapons", by Romans Suta. (The photographer also mentions Valdemārs Tone, Konrāds Ubāns and Niklāvs Strunke among the artists.) Depicted above this is a battle between the Red Army and the White forces: in the background is a rider on a white horse and a woman bearing a flag, and in the foreground variously attired fighters with weapons. The Red forces clearly outnumber the enemy. In "A character from life"⁶, contemporaries can recognise artists of the older and younger generation: it was the first epoch in the financial war against academically educated artists, a declaration of war under conditions of general deprivation, when new institutions were being founded, jobs and spheres of influence shared out. Writer Andrievs Niedra commented ironically: "There was such a great need for activists that anyone who was more or less literate and had a godfather who had been in prison managed to find a place for themselves."⁷ This squabble for financial backing was to re-emerge after the stabilisation of the independent Latvian state.

5. Next to the cathedral facing the Esplanade is an enormous poster by Hermanis Grīnbergs with the text "May you live forever in the memory of the revolutionary proletariat", in front of which is a low speaker's platform inscribed "Glory to the fallen heroes".

6. Next to the cathedral is a pedestal by Rihards Maurs, with a relief of a hero shown fighting a dragon, the caption reading "Fight until victory".

3.

4.

5.

6.

vienā no tiem pēc kuplās bārdas nojaušams Kārļa Marksa tēls. Laukumā izkārtoti zvaigznēm apgleznoti obeliski.

11. Pār Pētera Lielā pieminekļa postamentu iekārtota triumfa arka ar tribīni. Tās centrālo tēlu – Oto Skulmes gleznoto “Revolūciju” baltā zirgā un ar sarkano karogu rokās – sargā proletariāta flagmaņi, kurus darinājuši Eduards Lindbergs un Jānis Liepiņš.⁸

1. maija naktī uznāk negaiss, kas lētos temperas līmes krāsas gleznojumus sabojā. Vētru iztur tikai Niklāva Strunkes spilgti krāsotie karogu masti.⁹ Aģitācijas mākslai pēdējais punkts tiek pielikts 22. maijā, kad padomju Latvijas armija pēc kaujām atstāj Rīgu. Ielās kritušie. “Asiņu peļķes aiztek renstelēs,” – tā atkal Ivande Kaija. “Uz Esplanādes, “Komunāru laukuma”, deg divi lieli sārta: runātāju estrāde no 1. V un Komunāru kapi – arī Markss (Dzeņa) un citi pieminekļi no 1. V. Pūlis svin atriebes orgijas. Visas pārdēvēto ielu izkārtnes tiek noplēstas.”¹⁰

SV. JURIS

Starp neskaitāmiem karogiem, zvaigznēm un āmuriem fotoattēlos trīs reizes – Riharda Maura augstcilnī, Romana Sutas un Ota Skulmes panno – redzama viena no populārākajām kultūras vēstures leģendām, ticības lielmocekļa un uzvaras nesēja sv. Jura (Georga) mītpoētika. Un tā nav nejauša. Juku laikā, kad darbi top, plosās sarkanais un baltais terors, svaigā atmiņā vēl Pirmais pasaulē karš ar sv. Jura kultu, kam ir dziļa un sazarota tradīcija kristietības pakļautajā zemeslodes daļā.

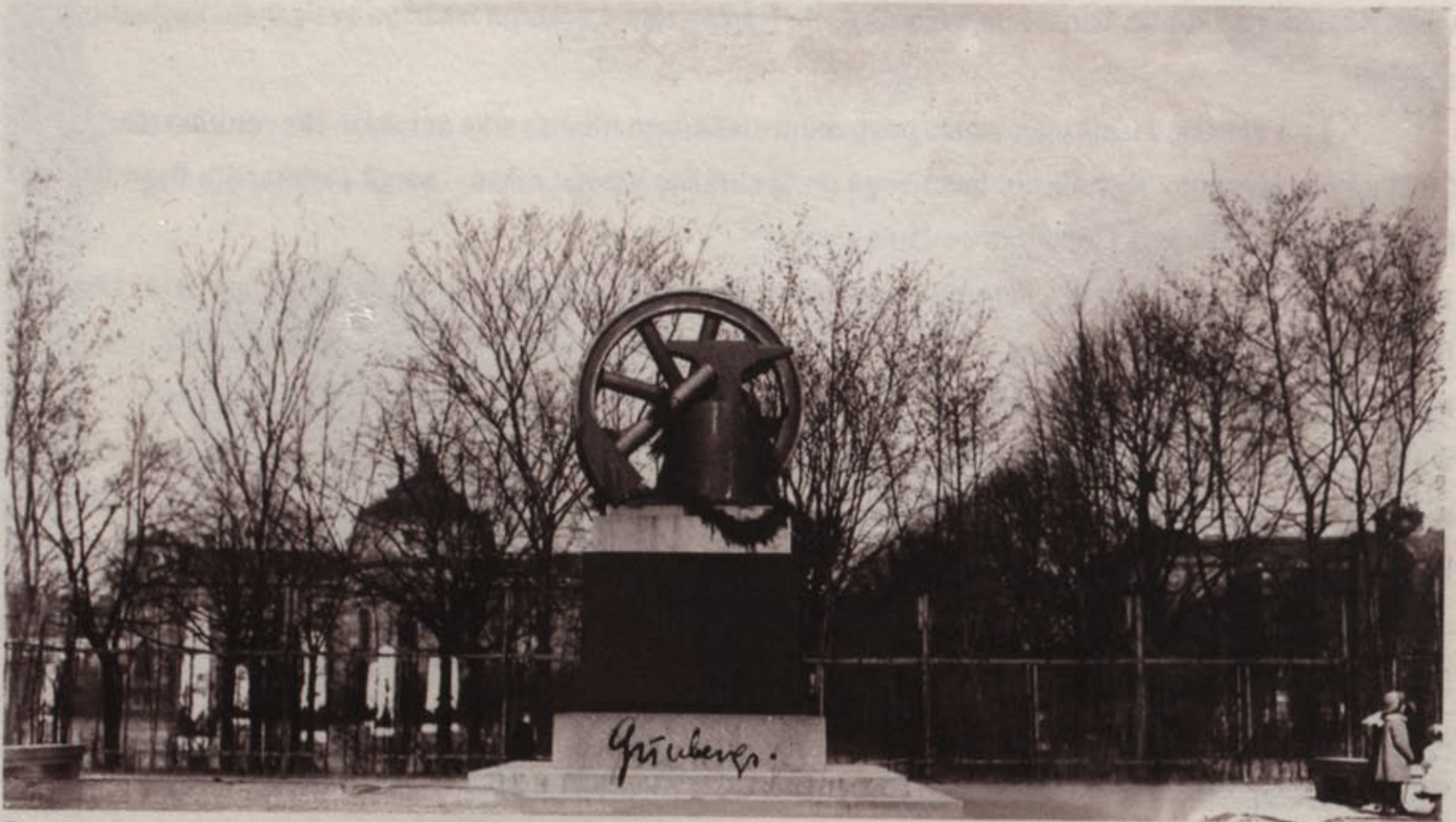
Viņa leģenda sakņojas apokrifā par pūķi (sātanu) un Jaunavu (Baznīcu), kuru no aprīšanas izglābj Dieva sūtītāis sv. Juris. Sakrālais paralēlisms prasa lai to kauju, kuru, atbrīvojot debesis no ļaunuma, izcīna erceņģelis Miķelis, uz zemes turpinātu sv. Juris. Viņu par savu patronu izvēlējās karojošais garīgās

7. In place of the evacuated statue of Barclay de Tolly is an arrangement of proletarian weapons by Hermanis Grīnbergs: a wheel, a hammer and a forge.

8–10. In the Communards' Square, between the City Art Museum (now the State Museum of Art) and the Stock Exchange Commercial School (now the Latvian Academy of Art), is a pyramidal rostrum by Hermanis Grīnbergs, raised on a step-like terrace; on the museum roof are placards: on the left hand side “The centuries will look down on you, fallen heroes”, and on the right hand side “Those will never be forgotten, who are inscribed with blood in the hearts of the workers”; four portraits in the first floor windows of the museum, one of which, judging from the full beard, is evidently that of Karl Marx. Arranged in the square are obelisks painted with stars.

11. Above the pedestal of the statue of Peter the Great is a triumphal arch with a speaker's platform. The central image here is a painting entitled “Revolution”, by Oto Skulme. Depicted on a white horse and holding a red flag, she is protected by the flag-bearers of the proletariat, created by Eduards Lindbergs and Jānis Liepiņš⁸.

On the night of 1 May, a thunderstorm destroyed the paintings, done in cheap glue tempera paints. Only the brightly-painted flagpoles of Niklāvs Strunke managed to brave the storm⁹. The propaganda art was completely done away with on 22 May, when the Soviet Latvian army left Riga after a battle. There were bodies lying in the streets. “Pools of blood run away into the gutters,” writes Ivande Kaija. “On the Esplanade or “Communards' Square”, two great bonfires are burning: the speaker's platform from 1 May and the communards' graves, along with Marx (by Dzenis) and other monuments from 1 May. The mob revels in an orgy of revenge. All the signs of the renamed streets have been torn down.”¹⁰

7.

8.

9.

133

10.

11.

134

Sv. Georga brīnums par čūsku. 14. gs. ikona. Reprodukcija no Džemmas Skulmes personiskā arhīva / St George and the Miracle of the Serpent. 14th century icon. Reproduction from Džemma Skulme's private archive

bruņniecības ordenis (tam piemineklis Rīgā ir Sv. Jura baznīca) un laicīgā vara, kas aizņēmās reliģisko tēlu, lai īstenotu politiskās ambīcijas kara vai karam pielīdzinātājās situācijās. Savukārt tauta sv. Jurī raugās caur erotisku prizmu – sievietes viņu pielūdz kā savu aizstāvi, kas gādās par līgavaini baltā zirgā, jaunekļi viņā redz iespēju ar laulībām nodrošināt sociālo statusu. Kopumā ar Juri (Jurģi) saistās jauns ceļš, jauna dzīve un jauns saimnieciskais aprēķins.

20. gs. sākumā ar sv. Juri un brīvā gara kustību identificējas Vasilijš Kandinskis, kura māksla veidojas Rietumu un Austrumu kultūru laiktelpā, kad avangarda uzstādījums kā primāro izvirza iekšējā un ārējā sadursmi. Nav avangarda bez konflikta. Ja konflikta nav, avangards to (at)radīs.

Sv. Jura tēlveidē atrodami vairāki laika noslīpēti vizuāli priekšstati. Senākā zināmā ikona "Dievmāte ar sv. Teodoru (Fedoru) un sv. Georgu", kas atrodas Sv. Katrīnas klosterī Sinajā, datējama ar 6. gadsimtu. Tajā sv. Juris atklājas kā jauns bezbārdis – uzvarētājs. Vēlāk viņš parādās kā jātnieks cīņā ar pūķi, kopā ar valdnieka meitu zirgā un pūķi pavadā, kā dievlūdzējs, kas samierina pūķi ar lūgšanām, un kā ticības lielmoceklis.¹¹ Militārās aprindas deva priekšroku cīņas kulminācijas brīdim, kad varonis pacēlies pār uzvaras sliekšni.

OTRAIS TĒVA DĒLS

Otis Skulme "kā otrais tēva dēls bija obligāti iesaucams"¹². Kalpot caram. Kalpot Latvijai. Kalpot teātrim. Kalpot mākslas izglītībai un socreālismam. Atrazdamies Rīgas mākslinieku grupas akcentēto personību, Dailes teātra režisora Eduarda Smilģa un vēlāk Stajina režīma ēnā, tieši scenogrāfs Otis Skulme, virsnieks pēc izglītības, stājas un mēroga, uzņēmās atbildību, nodrošināja procesa attīstību un virzīja konfliktus auglīgā gultnē. Scenogrāfs dramaturgu neizvēlas.

ST GEORGE

Among the countless flags, stars and hammers, we see in the photographs three depictions – the relief by Maurs and the panels by Suta and Skulme – of one of the most popular legends of cultural history, the mythical poetics of the great martyr to the faith and bearer of victory, St George. And this is no accident. In those troubled times when the works were created, the Red Terror and the White Terror were rampaging. Fresh in people's memories was the First World War, along with the cult of St George, the focus of a deep and many-branched tradition in the part of the globe where Christianity prevails.

The legend originates in an apocryphal story concerning the dragon (Satan) and the Virgin (the Church), saved from being devoured by St George, sent by God. In accordance with sacred parallelism, the battle fought by Archangel Michael, freeing the heavens from evil, is continued on earth by St George. He was chosen as patron by the crusading knightly order (commemorated in Riga by the Church of St George) and by secular power, which borrowed the religious image in order to realise political ambitions in warfare or in situations equivalent to war. In the popular conception, St George is viewed through a prism of eroticism: women worship him as a defender who will bring a bridegroom riding a white horse, and youths see in him the possibility of raising their social position through marriage. Connected with the Feast of St George (Latvian *Jurģi*) is the idea of taking a new path, of beginning a new life under new economic conditions.

In the early 20th century, Wassily Kandinsky identified with St George and the movement of the free spirit, creating his art at the spatial and temporal crossroads of Western and Eastern culture, when the concept of the avant-garde brought to the fore internal and external conflict. If conflict is absent, then the avant-garde is bound to find it or create it.

No iznīcības ir paglābti divi Ota Skulmes 1919. gada "Revolūcijas" meti. Viens atrodas Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja ekspozīcijā "Rīga un rīdzinieki". Otrs – zīmējums uz bēdīga papīra – glabājas pie Džemmas Skulmes. Pēc mākslinieka meitas domām, tas izpildīts ar amatnieka zīmuli, kam viens gals zilā, otrs sarkanā krāsā. Kopā ņemti, abi meti ļauj restaurēt mākslinieka domas attīstību.

Kas stāv aiz "Revolūcijas", šīs kolektīvās apziņas vīzijas? – Radošā gara brīvība. Tās pašcieņas pilnajā rāmumā iemiesojas gan sv. Jura motīva fināla akordi, gan jūsma par Kuzmu Petrovu-Vodkinu, gan alūzijas ar Pētera I jātnieka statuju.

Sv. Juri Otis Skulme zināja ne tikai tāpēc, ka to zināja visi. 1917. gada vasarā viņš tika izvirzīts augstākajam Krievijas armijas virsnieka apbalvojumam – Sv. Jura zobenam, ko nesaņēma 1917. gada oktobra apvērsuma un Krievijas armijas sabrukuma dēļ.¹³ Lai arī Otis Skulme ieguva Triju Zvaigžņu ordeni un Staļina prēmiju, visus augstākos valsts godus, kādus latvietis 20. gs. varēja iedomāties, mākslinieks par ordeņiem nerunāja un par karu meitai stāstīja tikai no jocīgās puses. Napoleons esot teicis, ka ordeņi vada cilvēkus. Pārfrāzējot karavadoni, jāsaka – cilvēkus vada ideja.

Pirms aiziešanas kuņģa vēža mocītais Otis Skulme sāka rakstīt atmiņas par kara gaitām. Džemma atceras tēva pēdējos vārdus – vislaimīgākie viņi bijuši tad, kad dzīvoja Jēkaba kazarmās un viņiem nepiederēja nekas.

MĀKSLAS STRATILATI

No sava pirmā skolotāja Romana Sutas Ojārs Ābols pārņēma degsmi (kreisumu viņš bija mantojis no mātes), no otrā skolotāja Ota Skulmes – stratēģa domāšanu un gribu sekot savam bundziniekam.

The imagery of St George involves several visual concepts that have been refined over time. The earliest known icon "The Mother of God with St Theodore and St George" is kept in the Monastery of St Catherine in Sinai and dates from the 6th century. Here, St George is shown as a young, beardless victor. Later, he appears as a rider engaged in a struggle with a dragon; on horseback together with the ruler's daughter, leading the dragon by a leash; as a worshipper, appeasing the dragon with his prayers; and as a great martyr to the faith.¹¹ The military preferred the culminating moment in the struggle, when the hero has crossed the threshold of victory.

A FATHER'S SECOND SON

Otis Skulme, being "a father's second son, was subject to conscription"¹². To serve the Tsar. To serve Latvia. To serve the theatre. To serve art education and Socialist Realism. In the shadow of the leading figures of the Riga Group of Artists, the Daile Theatre director Eduards Smilģis and later the regime of Stalin, it was set designer Otis Skulme, an officer in terms of training, stance and vision, who took on responsibility, ensured that the process developed and directed conflicts into a fruitful path. The set designer doesn't choose his author.

Preserved from destruction are two designs by Otis Skulme for the 1919 painting "Revolution". One is in the permanent exhibition "Riga and the Rigans" at the Museum of the History of Riga and Navigation. The second – a drawing on poor quality paper – is in the possession of Džemma Skulme. In the opinion of the artist's daughter, it has been drawn using a craftsman's pencil, blue at one end and red at the other. Both designs together permit us to reconstruct the development of the artist's approach.

What stands behind "Revolution", this vision of collective consciousness? The freedom of the creative spirit. In calm self-possession, it shows the final moments in St George's struggle, also revealing the artist's enthusiasm about Petrov-Vodkin and allusions to the equestrian statue of Peter I.

Šīs iezīmes Ojārs Ābols iekodēja pasūtījuma darbā "Prolets ved sauli" jeb "Latviešu mākslinieki 1919. gadā" (1968, Valsts Mākslas muzejs). Nosaukums ir adresēts izstādei, kas tika veltīta 50. gadadienai kopš padomju varas nodibināšanas Latvijā, pati glezna – Otis Skulmem.

Gleznas fonā pārnests ar zilsarkano zīmuli darinātais O. Skulmes 1919. gada "Revolūcijas" meta variants, priekšplānā attēloti mākslinieki Konrāds Ubāns, Otis Skulme un Jānis Liepiņš ar portretiskiem vaibstiem.

Kas paliek pāri, kad virskārtu noņem? Miesīgi runājot, Jaunava trauksmainā zirgā, ko vada Varonis. Garīgi – mākslas ideja. Tā, kura piederēja 1919. gada jaunajiem māksliniekiem, kad viņiem nepiederēja nekas. Alegoriskajā līmenī aiz atsaucēm ir svarīgi ieraudzīt šo saasināto idejas pieteikumu, brīvības visaptverošo garu.

Savukārt darba plastiskajā līmenī atrodam Žorža Braka kubisma un tā latviešu adeptu centienu atskaņas – plaknes uzsvērumu, aktīvas krāsu masas, figūru siluetus platām kontūrām, kas "ietupinātas ar kartona sānu malu" (Džemma Skulme) – tobrīd līdzīgi strādā arī Rūdolfs Pinnis.

Šajā izaicinājumā socreālisma laikmets, kas tobrīd vēl šķita nesatricināms, tika konfrontēts ar revolucionārā kreisuma un modernisma vēsturisko mantojumu. Laikmets to pieņēma.

Kad 1956. gadā Ojārs Ābols atgriezās Rīgā no aspirantūras studijām I. Repina Ļeņingradas Glezniecības, tēlniecības un arhitektūras institūtā, viņš tika uzskatīts par "maskavieti", jo Otrā pasaules kara laikā bija atradies Krievijā. Laikabiedros neuzticību dubultoja arī tas, ka recenzijās un Mākslinieku savienības gleznotāju sekcijas sēdēs Ojārs kritizēja amata brāļu darbus. Turklāt viņš bija ieprecējies Skulmju dzimtā.¹⁴

Otis Skulme was familiar with St George not only because this was a universally known figure. In summer 1917, he was nominated for the highest award given to officers of the Russian Army: the sword of St George, which he never received because of the Bolshevik Coup of October 1917 and the collapse of the Russian Army.¹³ Although Otis Skulme was awarded the Order of Three Stars and the Stalin Prize – all the highest state awards a Latvian could imagine in the 20th century – the artist never talked about awards and only described to his daughter the comic side of the war. Napoleon is said to have remarked that men are led by distinctions. Paraphrasing the words of the military leader, I would suggest that people are led by an idea.

Before he passed away, wracked by stomach cancer, Otis Skulme started writing memoirs of his years at war. Džemma mentions her father's last words: they had been happiest when living in the Jacob's Barracks and having nothing at all.

THE STRATILATI OF ART

From his first teacher – Romans Suta – Ojārs Ābols had learned passion (his left-wing leanings came from his mother); from his second – Otis Skulme – he learned strategic thinking and *the will to follow his drummer*.

These traits he encoded in the commissioned work "Proletus Leading the Sun", or "Latvian Artists in 1919" (1968, oil on canvas, 220x200, State Museum of Art). The title is connected with an exhibition on the occasion of the 50th anniversary of the establishment of Soviet power in Latvia, and the painting itself is dedicated to Otis Skulme.

Shown in the background of the painting is the red-and-blue pencil version of Otis Skulme's study for the 1919 painting "Revolution", with three artists depicted in the foreground: Konrāds Ubāns, Otis Skulme and Jānis Liepiņš, portraited with recognisable features.

Ojārs Ābols. Prolets ved sauli [Latviešu mākslinieki 1919. gadā]. 1968. Gleznas mets. Audekls, eļļa / Proletus Leading the Sun [Latvian Artists in 1919]. Sketch. Oil on canvas 54 x 50 cm. 1968. Džemmas Skulmes īpašums / Džemma Skulme's property

And what's left when the surface layer is removed? In physical terms, a Virgin on a dashing horse, led by a Hero. In spiritual terms, it is the idea of Art. That possessed by the young artists of 1919 at a time when they possessed nothing. At an allegorical level, behind the references, it is important to perceive this vividly presented idea, the all-embracing spirit of liberation.

In terms of plasticity, we find in this work echoes of the Cubism of Georges Braque and the strivings of his Latvian adepts: an emphasis on the flat plane, active colour masses, figures silhouetted with broad contours, "squatted in" with a side of a piece of cardboard (Dž. Skulme). At this time, Rūdolfs Pinnis was working in a similar manner.

In this challenging work, the age of Socialist Realism, at that time still seemingly unshakeable, is confronted with the historical legacy of the revolutionary left and modernism. The age accepted it.

When in 1956 Ojārs Ābols returned from studies at the Ilya Repin Leningrad Institute of Painting, Sculpture and Architecture, he was considered a "Muscovite", since he had been in Russia during the Second World War. Distrust among his contemporaries was redoubled by the fact that in his reviews and at meetings of the Painting Section of the Artists' Union of Latvia, Ojārs criticised the work of his fellows. And moreover, he had married into the Skulme family.¹⁴

He found the most responsive audience for his views on contemporary art among the young: Juris Dimiters and his fellow students Jānis Borgs, Henrihs Vorkals and others. As is known, precisely this generation – Laimonis Šēnbergs, Jānis Borgs, Valdis Celms, Arvīds Priedīte and their associates – implemented the "Nature. Environment. Man" exhibition envisioned by Ojārs Ābols and held in 1984, already after his death [1922–1983].

Visatsaucīgāko auditoriju savām domām par laikmetīgo mākslu viņš atrada jaunajos: tie bija Juris Dimiters ar klasesbiedriem Jāni Borgu, Henrihu Vorkalu u. c. Kā zināms, tieši šī paaudze – Laimonis Šēnbergs, Jānis Borgs, Valdis Celms, Arvīds Priedīte un viņu līdzgaitnieki – īstenoja Ojāra Ābola iecerēto izstādi "Daba. Vide. Cilvēks", kas notika 1984. gadā jau pēc Ojāra (1922–1983) nāves.

1996. gadā Jānis Borgs bija kurators brīvdabas izstādei Pedvālē "Geo-Ģeo", kurā Aija Zariņa ieara pirmo lendārta (zemes mākslas) darbu Latvijā "Dievmātes galva": viens no vārda "Georgs" pamatnozīmes tulkojumiem *geos + orge* norāda uz "to, kas uzar zemi vai pats savu miesu"¹⁵.

1996. gada nogalē galerijā "Bastejs" Ivara Runkovska kūrētajā interaktīvajā izstādē "Ziemassvētku fotosalons" Aija Zariņa eksponēja sv. Georga tēlu un apmeklētāji varēja pielaiķoties varonim. Taču fotogrāfs paklīda. Lai nevairojas viltus Georgi.

RITUĀLS

Tai pat 1984. gadā, kad norisinājās izstāde "Daba. Vide. Cilvēks", Džemma Skulme Oktobra revolūcijas svētkos ieguva PSRS Valsts prēmiju. Par samtainajiem manevriem, kas bija veikti Maskavā, lai Latvijas PSR saņemtu šo augstāko apbalvojumu, varam lasīt dramaturga Gunāra Priedes pašrocīgi publicēšanai sagatavotajā dienasgrāmatā ar sveicienu vēl kādam Georgam – Džordžam Orvelam – "Mans 1984. gads"¹⁶. No vienas puses – vēsturei patīk rotaļāties ar realitāti, no otras "mīta loģika pakļauj sev reālā vēstījuma loģiku, diktē aprakstāmo parādību atlasī, reprezentācijas veidu tekstā un to parādīšanas secību"¹⁷. Nedod, Dievs, krist mīta nežēlastībā!

In 1996, Jānis Borgs curated an open-air exhibition at Pedvāle, entitled "Geo-Ģeo", where Aija Zariņa ploughed Latvia's first Land Art work "Head of the Mother of God". One version of the basic meaning of the name "George" (*geos + orge*) explains it as "one who ploughs the earth or his own soul"¹⁵.

In late 1996, at the *Bastejs* Gallery, in the frame of the interactive exhibition "Christmas Photo salon", curated by Ivars Runkovskis, Aija Zariņa presented an image of St George where visitors could size themselves against the hero. But the photographer had gone missing. So that false Georges might not proliferate.

RITUAL

On the anniversary of the October Revolution in the same year of 1984 that saw the exhibition "Nature. Environment. Man", Džemma Skulme was awarded the USSR State Prize. We may read about the velvet manoeuvres in Moscow, undertaken in order to clench this highest award for the Latvian SSR, in the diary of playwright Gunārs Priede, "My 1984", which he himself edited for publication with a greeting to another George – Orwell.¹⁶ On the one hand, history likes to play with reality, while on the other hand, "The logic of myth subjects the logic of the real message, dictates a selection of the phenomena to be described, the form of their representation in a text and the sequence in which they appear."¹⁷ God forbid falling into the disfavour of myth.

P.S. When I visited Džemma Skulme together with a photographer in order to photograph the study by Ābols for the painting "Proletus Leading the Sun" or "Latvian Artists in 1919" (1968, oil on canvas, 54x50,5), the artist had found in her studio a 14th century icon "St George and the Miracle of the Serpent". It was an illustration from the dust cover of a book bought abroad in the 50s, pasted onto a wooden board. The board was somewhat damaged. "That's how it should be", I thought to myself. "It's all just the way it should be."

P. S. Kad mēs ar fotogrāfu ieradāmies pie Džemmas Skulmes, lai fotografētu Ojāra Ābola metu gleznai "Prolets ved sauli" jeb "Latviešu mākslinieki 1919. gadā" (1968), māksliniece darbnīcā bija sameklējusi 14. gs. ikonu "Sv. Georga brīnums par čūsku". Tas bija uz koka dēlīša uzlīmēts attēls no 50. gados ārzemēs pirktas grāmatas apvāka. Dēlītis bija cietis. "Tā tam jābūt," es domāju. "Viss ir pareizi."

- 1 Latvijas Brīvības cīņas: 1918–1920 / Atb. red. I. Pētersone. – Rīga: Preses nams, 1999. – 173. lpp.
- 2 Cielava S. Jānis Kuga. – Rīga: Zinātne, 1992. – 68.–69. lpp.
- 3 Kaija I. Mana dienas grāmata no 23. jūlija 1918. Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa, I. Kaijas fonds, reģ. Nr. 15, 57. lpp. 1919. gada 30. aprīļa ieraksts.
- 4 Latvijas Vēstures muzejs, inv. Nr. VF 4016. J. Glīdznieks, fiksējot katru objektu, min arī autoru uzvārdus.
- 5 K. Ubāna mets glabājas Latvijas Vēstures muzejā.
- 6 Suta T. Romans Suta. – Rīga: Liesma, 1975. – 21. lpp. Sk. arī: Kukulis J. Revolūcija un māksla // Literatūra un Māksla. – 1987. – 1. maijs. – 1., 7. lpp.
- 7 Niedra A. Tautas nodevēja atmiņas. – Rīga: Zinātne, 1998. – 129. lpp.
- 8 Lāce R., Cielava S. Latviešu mākslinieki Oktobra revolūcijas, ārvalstu intervences un pilsoņu kara gados (1917–1920) // Latviešu tēlotāja māksla: 1860–1940. – Rīga: Zinātne, 1986. – 214. lpp.
- 9 Suta T. Romans Suta. – Rīga: Liesma, 1975. – 21. lpp.

- 10 Kaija I. Mana dienas grāmata. 66. lpp. (Uz Esplanādes, "Komunāru laukuma", deg divi lieli sārti..)
- 11 Senderovič S. Georgij Pobedonosec v rusškoj kulture. – Moskva: Agraf, 2002. – s. 16–20.
- 12 No Emīla Meldera atmiņām Martas Skulmes personālizstādē 1969. gadā. Ojāra Ābola pieraksts Džemmas Skulmes ģimenes arhīvā.
- 13 Jēkabsons Ē. Nezināmā lappuse Oto Skulmes biogrāfijā // Latviešu strēlnieks. – 1996. – Nr. 8. – 6.–7. lpp.
- 14 Bunkše I. Ieskats O. Ābola dzīvē un daiļradē: 1922–1982: Bakalaura darbs / Vad. I. Burāne. – Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija, 2000. – 38. lpp. Latvijas Mākslas akadēmijas Informācijas centrs.
- 15 Senderovič S. Georgij Pobedonosec v rusškoj kulture. – Moskva: Agraf, 2002. – s. 41.
- 16 Priede G. Mans 1984. gads. – Rīga: Pils, 2001. – 212. lpp.
- 17 B. Gasparovs citēts pēc: Senderovič S. Georgij Pobedonosec v rusškoj kulture. – Moskva: Agraf, 2002. – s. 117.

- 1 Latvijas Brīvības cīņas. 1918–1920 [The Latvian War of Liberation. 1918–1920]. Responsible editor I. Pētersone. – Rīga: Preses nams, 1999, p. 173.
- 2 Cielava, S. Jānis Kuga. – Rīga: Zinātne, 1992, p. 68–69.
- 3 Trešdiena 30.IV.1919 [Wednesday 30 April 1919] // Kaija, Ivande. Mana dienas grāmata [My diary], p. 176. – Academic Library of Latvia, Manuscripts and Rarities Department, I. Kaija Collection, No. 15, p. 57.
- 4 History Museum of Latvia, VF 4016. J. Glīdznieks gives the names of the artists in his record of each work.
- 5 The design by Kārlis Ubāns is kept at the Latvian History Museum.
- 6 Suta, T. Romans Suta. – Rīga: Liesma, 1975, p. 21. See also: Kukulis, J. Revolūcija un māksla [The revolution and art] // Literatūra un Māksla, 1 May 1987, p. 1, 7.
- 7 Niedra, A. Tautas nodevēja atmiņas [Memoirs of a traitor to the people]. – Rīga: Zinātne, 1998, p. 129.
- 8 Lāce, R., Cielava, S. Latviešu mākslinieki Oktobra revolūcijas, ārvalstu intervences un pilsoņu kara gados (1917–1920) [Latvian artists in the years of the October Revolution, foreign intervention and the Civil War] // Latviešu tēlotāja māksla. 1860–1940. – Rīga: Zinātne, 1986, p. 214.
- 9 Suta, T. Romans Suta. – Rīga: Liesma, 1975, p. 21.

- 10 "Uz Esplanādes, "Komunāru laukuma", deg divi lieli sārti... [On the Esplanade, "Communards' Square", two great bonfires are burning...] // Kaija, Ivande, p. 66.
- 11 Senderovič, S. Georgij Pobedonosec v rusškoj kul'ture [The triumph of St George in Russian Culture]. – Moskva: Agraf, 2002, pp. 16–20.
- 12 From the reminiscences of E. Melders at the solo exhibition by Marta Skulme in 1969, recorded by Ojārs Ābols and in the possession of Džemma Skulme.
- 13 Jēkabsons, Ē. Nezināmā lappuse Oto Skulmes biogrāfijā [An unknown page in the biography of Oto Skulme] // Latviešu strēlnieks, 1996, No. 8, pp. 6–7.
- 14 Bunkše, I. Ieskats O. Ābola dzīvē un daiļradē. 1922–1982 [A view of the life and work of O. Ābols. 1922–1982]. Bachelor's paper / Tutor Ingrida Burāne. – Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija, 2000, p. 38.
- 15 Senderovič, S. Georgij Pobedonosec v rusškoj kul'ture. – Moskva: Agraf, 2002, p. 41.
- 16 Priede, G. Mans 1984. gads [My 1984]. – Rīga: Pils, 2001, p. 212.
- 17 Gasparov, B. Quoted from: Senderovič S. Georgij Pobedonosec v rusškoj kul'ture. – Moskva: Agraf, 2002, p. 117.